

Χαμάλη, Δ. (2023). Τα παιδιά του νηπιαγωγείου συναντούν το ελληνικό παραδοσιακό τραγούδι μέσα από μια σύγχρονη οπτική: Μια εκπαιδευτική παρέμβαση στην προσχολική εκπαίδευση με άξονα αναφοράς τη θεωρία των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης (Gardner). Στο Θ. Ράπτης & Ε. Περακάκη (Επιμ.), *Η Μουσική Εκπαίδευση σε έναν κόσμο που αλλάζει: Ταυτότητες, Αξίες, Εμπειρίες. Πρακτικά του 9ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 350-359). Ε.Ε.Μ.Ε.

Τα παιδιά του νηπιαγωγείου συναντούν το ελληνικό παραδοσιακό τραγούδι μέσα από μια σύγχρονη οπτική: Μια εκπαιδευτική παρέμβαση στην προσχολική εκπαίδευση με άξονα αναφοράς τη θεωρία των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης (Gardner)

Δέσποινα Χαμάλη

Νηπιαγωγός - Μουσικοπαιδαγωγός (Med), «Καλός Αγωγός»
deppy.cham@hotmail.gr

Περίληψη

Στην έρευνα που διεξήχθη προτάθηκε ένας τρόπος επικοινωνίας των παιδιών προσχολικής ηλικίας με το ελληνικό παραδοσιακό τραγούδι, μέσα από μια σύγχρονη οπτική αξιοποιώντας τη Θεωρία Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης (ΠΤΝ). Προηγήθηκε η θεωρητική πλαισίωση και ακολούθησε η πράξη βασισμένη στη σχετική εκπαιδευτική πρόταση με τραγούδι αναφοράς το «Ντίλι Ντίλι» (Μικρά Ασία). Συνολικά, διεξήχθη ποιοτική έρευνα με τη χρήση εργαλείων από διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Παράλληλα, ως μέσα συλλογής δεδομένων επιλέχθηκαν η συνέντευξη με την εκπαιδευτικό, οι προσωπικές σημειώσεις της ίδιας, καθώς και έργα των παιδιών. Τα ερευνητικά ερωτήματα ήταν: α) Ποιες οι δραστηριότητες στις οποίες τα παιδιά είχαν τον μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό συμμετοχής; β) Με ποιον τρόπο τα παιδιά ανταποκρίθηκαν στις δραστηριότητες προσέγγισης του παραδοσιακού τραγουδιού που σχεδιάστηκαν με βάση τη θεωρία των ΠΤΝ; γ) Ποια ήταν η στάση των παιδιών απέναντι στο παραδοσιακό τραγούδι; Η διδακτική πρόταση που σχεδιάστηκε, υλοποιήθηκε σε ιδιωτικό νηπιαγωγείο της Αττικής την τελευταία εβδομάδα λειτουργίας του σχολείου από την εκπαιδευτικό του τμήματος, εξαιτίας της δυσμενούς συγκυρίας που επέφερε η πανδημία. Είχε διάρκεια 30-40 λεπτά σε διάστημα 5 ημερών. Τα παιδιά της τάξης συμμετοχής ήταν ηλικίας 5-6 ετών. Από την διεξαγωγή της εκπαιδευτικής παρέμβασης αναδείχθηκε η θετική επίδραση που ασκεί στην επαφή των νηπίων με το παραδοσιακό τραγούδι, αφενός, η πρόωμη παρέμβαση και, αφετέρου, η ύπαρξη δραστηριοτήτων που εμφορούνται από τις αρχές της Θεωρίας του Gardner και, κατ' επέκταση, ενεργοποιούν τους ΠΤΝ των μαθητών.

Λέξεις κλειδιά: προσωπικά βιώματα, θεωρία Gardner, ελληνικό παραδοσιακό τραγούδι, προσχολική ηλικία, εκπαιδευτική παρέμβαση

Kindergarten children meet the Greek traditional song through a modern perspective: An educational intervention in preschool education with reference to the Theory of Multiple Intelligences (Gardner)

Despina Chamali

Kindergarten teacher – Music Educator (Med), «Kalos Agogos»
deppy.cham@hotmail.gr

Abstract

The current study deals with a way of communicating preschoolers with a Greek traditional song, through a modern perspective, utilizing Gardner's Theory. The theoretical framework is initially presented followed by the research that constitutes the basis of the corresponding educational proposal. The reference song was 'Dili Dili' (Minor Asia.) Qualitative research was conducted

using tools from different methodological approaches. The data collection was opted from an interview with the teacher, her personal notes as well as the students' works. The research questions were the following; a) In which activities children participate the most or the least? b) How do children respond to the activities concerning the traditional song under the theory of Multiple Intelligences? c) What attitude the students showed towards the traditional song? The planned educational intervention was implemented in a private kindergarten in the northern suburbs of Attica by the teacher of the classroom, due to the current unfavorable conditions. It lasted 30-40 minutes over a 5-day period in the last week of the school's operation (with 5-6 years old children). The application of the teaching proposal demonstrates the positive effect of early intervention and of activities imbued with the principles of Gardner's Theory which, by extension, activate the Multiple Intelligences (MIs) of the students on the contact of preschoolers with the traditional song.

Keywords: personal experiences, Gardner's theory, Greek traditional song, early childhood, educational intervention

Εισαγωγή

Η μουσική εκπαίδευση μπορεί να παράσχει πρόσφορο έδαφος, ώστε κάθε παιδί να εντοπίσει με ποιον τρόπο μαθαίνει πιο αποτελεσματικά (Economidou Stavrou, 2015). Η Θεωρία των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης μοιάζει οδοδείκτης προς αυτή την κατεύθυνση. Εξάλλου, για τον ίδιο τον εισηγητή της το ζητούμενο είναι με ποιον τρόπο ένα παιδί είναι έξυπνο, όχι αν είναι έξυπνο (Gardner, 1983/2011). Περιληπτικά αναφέρεται πως το 1983, ο Gardner θεμελίωσε τους επτά πρώτους Τύπους Νοημοσύνης (Μουσική, Κινησθητική, Λογικομαθηματική, Γλωσσική, Χωρική, Διαπροσωπική, Ενδοπροσωπική Νοημοσύνη). Στη συνέχεια, το 1997, συζητά για την ύπαρξη νέων τύπων και το 2006 προχωρά στην προσθήκη δύο ακόμα τύπων, της Φυσιογνωστικής/Νατουραλιστικής και της Υπαρξιακής Νοημοσύνης. Για τον ίδιο τον εισηγητή της Θεωρίας είναι αδιαμφισβήτητο πως όλοι οι άνθρωποι διαθέτουν καθεμία από αυτές σε ένα βαθμό, σε διάφορους συνδυασμούς (Gardner, 2006). Το συγκεκριμένο στοιχείο συνδέεται άμεσα με τη διαπίστωση ότι η ικανότητα που φέρει ένα άτομο σε κάποιον Τύπο Νοημοσύνης ίσως να λανθάνει (Gardner, 2006), ότι δηλαδή κάποιες φορές δεν έχει φανερωθεί.

Συνδυαστικά με τα παραπάνω, αφορμή της ενασχόλησης με το παρόν θέμα στάθηκαν κάποια ερευνητικά δεδομένα. Αρχικά, γνωρίζοντας ότι το παιδί είναι σε θέση να μάθει τη μουσική κατ' αντιστοιχία της εκμάθησης της μητρικής του γλώσσας (Fox, 1991· Gordon, 1999, 2003· Suzuki, 1998) οδηγείται κανείς στο επιχείρημα πως το έδαφος είναι πρόσφορο για την ανάπτυξη μουσικών δραστηριοτήτων όσο το δυνατόν νωρίτερα. Επιπρόσθετα, στη βιβλιογραφία επισημαίνεται ότι τα παιδιά μικρής ηλικίας παρουσιάζουν μεγαλύτερη δεκτικότητα σε μουσικά είδη μη οικεία για εκείνα (Παπαπαναγιώτου, 2006).

Παράλληλα, τόσο βιωματικά όσο και ερευνητικά (Κωνσταντακοπούλου, 2013· Σταύρου, 2004· Τερζοπούλου, 2007) διαπιστώθηκε ότι το παραδοσιακό τραγούδι προσεγγίζεται στην καλύτερη των περιπτώσεων αποσπασματικά κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Πρόσθετα, πληθώρα ερευνών καταδεικνύει ότι το σχολείο του δυτικού κόσμου κατά κανόνα αναγνωρίζει και αξιολογεί τη Γλωσσική και τη Λογικομαθηματική Νοημοσύνη (Crim et al., 2013· Gardner, 1999α, 2006· Gardner & Hatch, 1989· Mallonee, 1998· Φλουρής, 2020). Επομένως, έρχεται η Θεωρία του Gardner να δώσει απάντηση στην τελευταία προβληματική συνθήκη, καθώς θεωρεί ισάξιους όλους τους Τύπους Νοημοσύνης. Έτσι, αναδεικνύονται οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες που φέρει κάθε λαός (Feldman, 2003· Gardner, 1999α· Φλουρής, 2020). Επιδιώκοντας τη συσχέτιση με το

θέμα που διερευνάται, μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η αναφερόμενη Θεωρία συνιστά εφαλτήριο για την ανάδειξη του παραδοσιακού τραγουδιού στο σχολικό πλαίσιο.

Θεωρία Gardner- Γιατί;

Βέβαια, εύλογα προκύπτει η απορία γιατί επιλέχθηκε η συγκεκριμένη θεωρία και όχι κάποια άλλη. Η απάντηση εδράζεται στα τρία ακόλουθα επιχειρήματα: Αρχικά, η θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης εφαρμόζεται σε πληθώρα γνωστικών πεδίων, συνεπώς και στον τομέα της Μουσικής Παιδαγωγικής, όπως ήδη έχει πραγματοποιηθεί σε προγενέστερες έρευνες (βλ. Economidou Stavrou et. al., 2011· Σαρκάκη, 2009). Σε γνωστικό επίπεδο, όπως επισημαίνουν οι ερευνητές (Φλουρής & Μαυρόπουλος, 2012), η εφαρμογή της Θεωρίας στην τάξη ενισχύει τα παιδιά, ώστε εκείνα να προσλάβουν πολύ πιο ουσιαστικά τα εκάστοτε γνωστικά αντικείμενα μέσω της καλλιέργειας των Τύπων Νοημοσύνης τους. Στην παρούσα περίπτωση ως γνωστικό αντικείμενο λογίζεται το παραδοσιακό τραγούδι. Ακόμη, η Θεωρία του Gardner, όπως προαναφέρθηκε, αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα γνωρίσματα κάθε πολιτισμού δίνει βήμα, ώστε να αξιοποιηθούν τα μουσικά βιώματα των παιδιών στο σχολικό πλαίσιο, κάτι που ανέκαθεν αποτελούσε ζητούμενο (Fox, 1991· Pieridou- Skoutella, 2011· Uritis, 2018· Wolffenbuttel, 2021), με την τάξη να συνιστά την κοινότητα και τους μαθητές τα μέλη του «μουσικού γεγονότος» (Διονυσίου, 2019).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ο κυρίαρχος λόγος της επιλογής του «Ντίλι Ντίλι» ως τραγουδιού αναφοράς κατά την υλοποίηση της εκπαιδευτικής παρέμβασης. Διαπιστώθηκε ότι το συγκεκριμένο αποτελεί ένα εργαλείο καλλιέργειας της Λογικομαθηματικής Νοημοσύνης, καθώς πρόκειται για ένα τραγούδι που παρουσιάζει κλιμακωτό χαρακτήρα (Τερζοπούλου, 2007):

«Ντίλι ντίλι ντίλι, ντίλι το καντήλι
που έφεγγε και κένταγε, η κόρη το μαντήλι.
Πήγε και ο ποντικός και πήρε το φυτίλι
μεσ' από το καντήλι
που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντήλι...»

Σκοπός της έρευνας - Ερευνητικά ερωτήματα

Αναντίρρητα, από τη μελέτη της προϋπάρχουσας βιβλιογραφίας διαφάνηκε πως έχουν διεξαχθεί αξιοσημείωτες έρευνες σε θεωρητικό και εφαρμοσμένο επίπεδο με διαπιστώσεις και προτάσεις για τη συνέχιση των ερευνητικών εγχειρημάτων προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση (π.χ. συνδυασμός προσχολικής ηλικίας και παραδοσιακού τραγουδιού, θεωρίας Gardner και προσχολικής ηλικίας). Ωστόσο, απουσίαζε μια μελέτη που θα γεφύρωνε θεωρητικά και πρακτικά την προσχολική ηλικία με το παραδοσιακό τραγούδι με όχημα τη Θεωρία του Gardner. Με άλλα λόγια, η σύζευξη των τριών σημείων κατέδειξε την ανάγκη υλοποίησης του παρόντος εγχειρήματος.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν για τον σχεδιασμό της εκπαιδευτικής παρέμβασης, μετά την οριοθέτηση του θεωρητικού πλαισίου ήταν τα εξής: α) Ποιες ήταν οι δραστηριότητες στις οποίες τα παιδιά είχαν τον μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό συμμετοχής; β) Με ποιον τρόπο τα παιδιά ανταποκρίθηκαν στις δραστηριότητες προσέγγισης του παραδοσιακού τραγουδιού που σχεδιάστηκαν με βάση τη θεωρία των ΠΤΝ; γ) Ποια ήταν η στάση των παιδιών απέναντι στο παραδοσιακό τραγούδι;

Μεθοδολογία

Ένα βασικό ερώτημα προς επίλυση ήταν το είδος της έρευνας που θα διεξαγόταν. Δυο ήταν οι παράγοντες που συνέτειναν στην επιλογή ποιοτικού τύπου έρευνας. Πρώτον, το γεγονός ότι επρόκειτο για ένα ως επί το πλείστον μη διερευνημένο

θέμα. Δεύτερον, επιδιώχθηκε η δημιουργία μιας θεωρητικά πλαισιωμένης διδακτικής πρότασης με ένα ορισμένο συγκείμενο έρευνας (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Επιπλέον, έγινε σκόπιμη επιλογή δείγματος, καθώς η εκπαιδευτική παρέμβαση θα υλοποιούνταν εκ μέρους μας. Ειδικότερα, επιλέχθηκε ένα νηπιαγωγείο εύκολα προσβάσιμο, με μια καλλιεργημένη ομάδα παιδιών, εμπνευστής της οποίας θα ήταν κάποιος/α εκπαιδευτικός που θα μπορούσε πιο εύκολα να αφογκραστεί τη φιλοσοφία της έρευνάς μας, εφόσον, λόγω ιδιαιδυσών συνθηκών, θα υλοποιούσε εκείνος/η την εκπαιδευτική δράση. Ακολούθησε ο σχεδιασμός της διδακτικής πρότασης, ο οποίος βοηθήθηκε σημαντικά από τις κατευθυντήριες που εισηγείται ο Armstrong (1994, 2009) ως προς τη διδακτική αξιοποίηση του καθενός εκ των τύπων νοημοσύνης.¹ Τελικά, η συνάδελφος ενημερώθηκε για τον ευρύτερο σκοπό της έρευνας και τους ειδικότερους στόχους της διδακτικής παρέμβασης. Παράλληλα, δόθηκε περιθώριο να τροποποιηθούν κάποια σημεία αναλόγως της κρίσης της εκπαιδευτικού.

Συγκείμενο έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη σε ιδιωτικό νηπιαγωγείο που βρίσκεται στα Βόρεια Προάστια της Αττικής. Εκεί διδάσκουν εκπαιδευτικοί με χαμηλό μέσον όρο ηλικίας. Τα παιδιά προέρχονταν από μεσαία και ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα και ήταν εξοικειωμένα με τη μουσική και τον χορό λόγω σχετικών μαθημάτων κατά τη διάρκεια της χρονιάς. Τέλος, η έρευνα έλαβε χώρα κατά την περίοδο του «Summer Camp» όπου συμμετείχαν τα εννέα από τα δεκαπέντε παιδιά της τάξης, νήπια (5-6 ετών), 3 αγόρια και 6 κορίτσια. Η διάρκεια της εκπαιδευτικής παρέμβασης ήταν πέντε ημέρες, για 30 έως 40 λεπτά καθημερινά.

Σχεδιαζόμενες δραστηριότητες με αφορμή το τραγούδι

Λόγω περιορισμένης έκτασης του κειμένου, σημειώνονται επιγραμματικά οι δραστηριότητες που έλαβαν χώρα ανά ημέρα.

1η ημέρα: Ερέθισμα εισαγωγής στην ενότητα: Παλιές φωτογραφίες με παιδιά που τραγουδούν, Παρουσίαση τραγουδιού «Ντίλι Ντίλι» με τη χρήση συνοδευτικών εικόνων

2η ημέρα: Δημιουργία αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων (σειστρα) με ανακυκλώσιμα υλικά, Εκτέλεση ρυθμικού προτύπου με τα σειστρα

3η ημέρα: Αναπαράσταση τονικού ύψους μέσω γραφικής παρτιτούρας² (οπτικά) και μέσω σώματος (κινητικά)

4η ημέρα: Γραφική απεικόνιση τραγουδιού σε δυάδες

5η ημέρα: Δραματοποίηση τραγουδιού

¹ Συνοπτικά, η διδακτική μας πρόταση περιλαμβάνει: α) τον σκοπό του προγράμματος, β) τη διάρκεια του, γ) την περιγραφή της εκάστοτε διαδικασίας, δ) τους στόχους που έχουν τεθεί ανά ημέρα σε κάθε δραστηριότητα, ε) τους τύπους νοημοσύνης που καλλιεργούνται μέσω αυτής, καθώς και στ) τα πιθανά υλικά που απαιτούνται.

² Η γραφική παρτιτούρα αξιοποιείται ως εργαλείο “μη συμβατικής σημειογραφίας” (Ράπτης, 2015), αφού τα παιδιά σε αυτή «απεικονίζουν αυτό που ακούν» (σελ. 187).

Συλλογή και Ανάλυση Δεδομένων

Ως μέσα συλλογής δεδομένων επιλέχθηκαν η διατήρηση ημερολογίου από πλευράς της νηπιαγωγού, η ημιδομημένη συνέντευξη στην ίδια και τα συμπληρωματικά στοιχεία σε αυτήν, καθώς και τα έργα των παιδιών. Αξίζει να αναφέρουμε ότι η αξία της παρατήρησης ως εργαλείο συλλογής δεδομένων, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη σκιαγράφηση των ΠΤΝ των μαθητών, υπογραμμίζεται και από τον Gardner (1999α). Ωστόσο, στην περίπτωση μας, δεδομένων των περιορισμών που προέκυψαν από την πανδημία, επιλέχθηκε ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας ευέλικτης εκπαιδευτικής παρέμβασης χωρίς την παρατήρηση της ομάδας από μεριάς μας. Το κενό που προκλήθηκε, καλύφθηκε σε κάποιον βαθμό από το γεγονός ότι εκείνη που υλοποίησε την παρέμβαση ήταν η ίδια η νηπιαγωγός της τάξης προσαρμόζοντας την στις ανάγκες των συγκεκριμένων μαθητών.

Τα ερευνητικά ερωτήματα αποτέλεσαν οδηγό, ώστε τελικά να επιλεγεί η πρόσμιξη εργαλείων που προέρχονται από διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις (π.χ. έρευνα δράσης, μελέτη περίπτωσης) (Cohen et al., 2018· Greene, 2012). Ο συνδυασμός μεθόδων προσδίδει κάποια πλεονεκτήματα στην έρευνα, καθώς, όπως επισημαίνει η Greene (2012), μπορεί κανείς να κατανοήσει βαθύτερα τα κοινωνικά φαινόμενα μέσω των διαφορετικών εκδοχών που αναδύονται και οδηγούν σε έναν μεταξύ τους διάλογο. Παρομοίως, η Narita (2017) θεωρεί πως η χρήση ποικίλων μεθόδων συλλογής δεδομένων μας κινητοποιεί, ώστε να αντιλαμβανόμαστε την εκπαιδευτική διαδικασία πολυπρισματικά.

Κατά την ανάλυση των δεδομένων, τα στοιχεία που καταγράφηκαν στις προσωπικές σημειώσεις της εκπαιδευτικού οργανώθηκαν με τη μέθοδο της κωδικοποίησης, δηλαδή με λέξεις-φράσεις ως κώδικες με σκοπό την αποτελεσματικότερη θεματική τους ανάλυση (Glesne, 2017). Έπειτα, οι συγκεκριμένοι κώδικες εντάχθηκαν σε υπόμνημα, με σκοπό την καλύτερη ομαδοποίησή τους. Αναφορικά με τη συνέντευξη, αυτή πραγματοποιήθηκε μετά από το πέρας της εκπαιδευτικής παρέμβασης, ολοκληρώθηκε η απομαγνητοφώνησή της και ακολούθησε η αποδελτίωση. Τέλος, πραγματοποιήθηκε η κωδικοποίηση των στοιχείων και εντάχθηκαν σε κοινό υπόμνημα με εκείνα του προσωπικού ημερολογίου. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να είναι αξιοποιήσιμα, αλλά και συγκρίσιμα μεταξύ τους (Glesne, 2017).

Ως προς τα έργα των παιδιών που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της εφαρμογής της εκπαιδευτικής πρότασης, μέσω της ανάλυσης περιεχομένου διαφάνηκε πώς τα νήπια μπορούν να οπτικοποιήσουν τις γνώσεις που έχουν αποκομίσει από το πλαίσιο που τους περιβάλλει (Κούβου, 2016). Επί τω προκειμένω, απεικόνισαν όπως αντιλαμβάνονταν τη διαφορά του τονικού ύψους («γραφική παρτιτούρα») όσο και τους στίχους του τραγουδιού αναφοράς («γραφική απεικόνιση»).

Αποτελέσματα

Απαντώντας στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα («Ποιες ήταν οι δραστηριότητες στις οποίες τα παιδιά είχαν τον μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό συμμετοχής;»), από την ανάλυση των συλλεχθέντων δεδομένων διαφάνηκε ότι τα παιδιά ανταποκρίθηκαν ένθερμα στο σύνολο των δραστηριοτήτων. Ξεχώρισαν ιδιαίτερα την κατασκευή αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων, την αναπαράσταση τονικού ύψους με το σώμα και στο χαρτί («γραφική παρτιτούρα»), τη γραφική απεικόνιση των στίχων, και τη δραματοποίηση. Η θετική στάση των μαθητών απέναντι στις δραστηριότητες που συνδύαζαν δεξιότητες ενισχύεται επίσης από τον ισχυρισμό των Houlahan και Taska

(2015) πως όταν το τραγούδι συνοδεύεται από δράση γίνεται πιο ελκυστικό για τα παιδιά.

Ως προς το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα («Με ποιον τρόπο τα παιδιά ανταποκρίθηκαν στις δραστηριότητες προσέγγισης του παραδοσιακού τραγουδιού που σχεδιάστηκαν με βάση τη θεωρία των ΠΤΝ;») θα αναφερθούμε δηλαδή στο πώς αναδείχθηκαν οι Τύποι Νοημοσύνης μέσω των σχεδιαζόμενων δραστηριοτήτων. Καθώς ήταν αρκετοί, θα αναφέρουμε μερικούς ενδεικτικά, όπως αυτοί εκδηλώθηκαν.

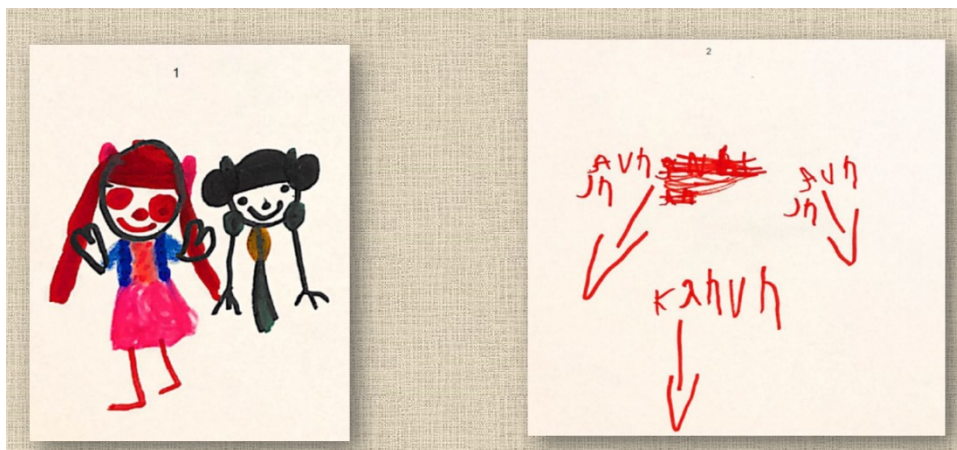
Ειδικότερα, κατά την εισαγωγική παρουσίαση του «Ντίλι Ντίλι», με αφορμή τους στίχους, προέκυψε μια συζήτηση ως προς τις διαφορές παρελθόντος- παρόντος και τις δυσκολίες της καθημερινότητας παλαιότερα (π.χ. «Γιατί νομίζετε ότι αναφέρεται στο τραγούδι ότι το καντήλι φέγγει, ώστε να κενθήσει η κόρη; Συμβαίνει τώρα ή παλαιότερα;»). Αυτό πιθανώς αποτέλεσε ένα ερέθισμα για την καλλιέργεια της Υπαρξιακής Νοημοσύνης. Επιπλέον, αναδείχθηκε σε μεγάλο βαθμό η Νατουραλιστική Νοημοσύνη, αφού τα παιδιά αξιοποίησαν υλικά του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος κατά την κατασκευή αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων.

Ακόμη, κατά τη δραματοποίηση των στίχων, ενθαρρύνθηκε η Ενδοπροσωπική Νοημοσύνη με όχημα την αυτορρύθμιση του παιδιού (Gardner, 1983/2011) και η Διαπροσωπική Νοημοσύνη, εφόσον το παιδί σταδιακά κατανοούσε ποια συμπεριφορά σχετίζεται με τον εκάστοτε ρόλο που υποδύοταν (Lightfoot et al., 2014). Παράλληλα, αναδείχθηκε η Κιναισθητική Νοημοσύνη με τον έλεγχο του σώματος και την επιδέξια χρήση αντικειμένων (Gardner, 1983/2011), όπως το μαντήλι, καθώς και ο συνδυασμός Κιναισθητικής και Μουσικής Νοημοσύνης με τον συγχρονισμό δραματικής και ρυθμικής δεξιοτήτας (βλ. Moran et al., 2006, σχετικά με την αλληλεπίδραση των Τύπων Νοημοσύνης). Επιπρόσθετα, κατά την αναπαράσταση του τονικού ύψους, μεταξύ των ΤΝ που καλλιεργήθηκαν ήταν η Χωρική Νοημοσύνη, διότι τα παιδιά κλήθηκαν να αποδώσουν με το σώμα τους στο χώρο πώς αντιλαμβάνονται τη διαφορά της τονικότητας μες στο τραγούδι.

Καταληκτικά, η πολλαπλή αναπαράσταση αντικειμένου, δηλαδή η χρήση διαφοροποιημένων τρόπων παρουσίασης των εννοιών (Φλουρής, 2006, 2020· Φλουρής & Μαυρόπουλος, 2012), ως τρόπος διδακτικής αξιοποίησης της θεωρίας που εισηγείται ο ίδιος ο Gardner (1999α, 1999β), αξιοποιήθηκε σε ποικίλες εκφάνσεις της διαδικασίας. Η συγκεκριμένη διαπίστωση μπορεί να συνδεθεί με τον ισχυρισμό του Ντινόπουλου (2007) πως όταν η παραδοσιακή μουσική προσεγγίζεται με σύγχρονο και ελκυστικό τρόπο δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για τη διαμόρφωση θετικών πεποιθήσεων. Για παράδειγμα, στη γραφική παρτιτούρα τα παιδιά σε δυνάδες αναπαρέστησαν εικονικά με εφευρετικούς τρόπους τη διαφορά της τονικότητας που εντοπίζεται στο τραγούδι (Εικόνα 1). Μάλιστα και η ίδια η εκπαιδευτικός δήλωσε ενθουσιασμένη με την πρωτοτυπία και την εφευρετικότητα των παιδιών.

Σχετικά με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα («Ποια ήταν η στάση των παιδιών απέναντι στο παραδοσιακό τραγούδι;»), από την ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν από την αποδελτιωμένη συνέντευξη της εκπαιδευτικού και τα συμπληρωματικά στοιχεία σε αυτήν, το προσωπικό της ημερολόγιο και τα έργα των παιδιών προέκυψε ότι μετά το πέρας της εκπαιδευτικής δράσης τα παιδιά ενίσχυσαν τη θετική τους στάση απέναντι στο παραδοσιακό τραγούδι επιδεικνύοντας ζήλο κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων που αφορμώνταν από το «Ντίλι Ντίλι». Όμως, παραδόξως, απουσίαζαν τα σχετικά βιώματα από το άμεσο και ευρύτερο οικογενειακό τους περιβάλλον. Ως πιθανές αιτίες μπορεί κανείς να υποθέσει το νεαρό της ηλικίας των παιδιών, καθώς και τα φτωχά στην παράδοση ερεθίσματα που προσφέρει το σύγχρονο αστικό περιβάλλον στο οποίο ζουν.

Επιπλέον, διαφάνηκε ότι τα παιδιά συνέδεσαν το τραγούδι με τον χορό. Αυτό συνέβη, καθώς ίσως ταύτισαν τα μουσικά ακούσματα από το πρόσφατο εργαστήριο παραδοσιακού χορού στο οποίο είχε συμμετάσχει η ομάδα. Ακόμη, στην εισαγωγική συζήτηση που προηγήθηκε των προγραμματισμένων δραστηριοτήτων, τα νήπια αναφέρθηκαν στο «παραδοσιακό» δίνοντας τον χαρακτηρισμό ως «κάτι παλιό», «της Ελλάδας τα παλιά», κάτι που παρόμοια είχε εντοπίσει και η Παπαθεράποντος-Κωνσταντίνου (2016).

Εικόνα 1. Παραδείγματα απόδοσης της διαφοράς τονικού ύψους σε γραφική παρτιτούρα

Γενικά συμπεράσματα

Σε γενικότερο επίπεδο, θεωρούμε ότι η παρούσα πρόταση φέρνει το παιδί σε επαφή με το παραδοσιακό τραγούδι αξιοποιώντας όλους τους Τύπους Νοημοσύνης. Αυτός ο ισχυρισμός απορρέει από απτές ενθαρρυντικές ενδείξεις που προέκυψαν κατά την εφαρμογή του εκπαιδευτικού σχεδιασμού, χωρίς να παραμένουμε αποκλειστικά και μόνο στο πεδίο των θεωρητικών υποθέσεων. Αναντίρρητα, είναι αδόκιμες οι γενικεύσεις από την ανάλυση κάποιων στοιχείων ποιοτικής έρευνας. Εξάλλου, δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει τη μοναδικότητα του εκάστοτε πλαισίου (Lincoln & Guba, 1985). Επομένως, θεωρούμε ότι η παρούσα προσπάθεια αποτελεί έναυσμα για την υλοποίηση παρόμοιων εγχειρημάτων σε πιο εκτεταμένο επίπεδο.

Παράλληλα, η επένδυση της διδακτικής πρότασης με τη Θεωρία του Gardner προσφέρει το πλεονέκτημα της εφαρμογής της εκπαιδευτικής πρότασης σε ποικίλα πλαίσια, καθώς ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός μπορεί να προσαρμοστεί στις ανάγκες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ομάδας αναφοράς. Το τελευταίο άλλωστε είναι και ζητούμενο της Θεωρίας, δηλαδή να κάνει ορατό το κάθε άτομο.

Αναφορικά με τη στάση των παιδιών απέναντι στο παραδοσιακό τραγούδι, ήταν έκδηλη η απουσία προσωπικών βιωμάτων που να πηγάζουν από το άμεσο και ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον τους. Όπως σημειώθηκε προηγουμένως, η συγκεκριμένη ομάδα παιδιών είχε κάποια σχέση με την παραδοσιακή μουσική μέσω των εργαστηρίων παραδοσιακού χορού που διεξάγονταν στο νηπιαγωγείο. Συνεπακόλουθα, οι παραδοσιακοί μουσικοί σκοποί δεν τους ήταν ανοίκιοι. Το τελευταίο, συν το γεγονός ότι υιοθετήθηκε μια πολυπρισματική οπτική, ήταν δύο παράγοντες που ώθησαν τα παιδιά να αποζητούν το τραγούδι σε διάφορες εκφάνσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα παραπάνω καταδεικνύουν την ανάγκη εισαγωγής του παραδοσιακού τραγουδιού στο νηπιαγωγείο. Κάτι τέτοιο συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες, ώστε τα παιδιά να βελτιώσουν τις πεποιθήσεις τους απέναντι στον τοπικό μουσικό πολιτισμό

(Παπαπαναγιώτου, 2006), σε αντιδιαστολή με την πραγματοποίηση μιας παρέμβασης σε μεταγενέστερο ηλικιακό φάσμα, όπως σε εφήβους (Perakaki, 2013).

Δε θα πρέπει να παραγνωρίσουμε ότι και το ίδιο το τραγούδι προσεγγίστηκε ικανοποιητικά από το σύνολο των παιδιών. Μια ακόμα διαπίστωση που αναδύθηκε είναι πως και οι μουσικές έννοιες (δηλαδή το τονικό ύψος και ο ρυθμός) που είχαν τεθεί ως εκπαιδευτικοί στόχοι κατανοήθηκαν από εκείνα. Τα δυο συμπεράσματα επισημαίνονται, καθώς από τους ερευνητές τονίζεται ο κίνδυνος να υποβαθμιστούν οι μουσικοί στόχοι όταν χρησιμοποιείται ποικιλία μέσων στο μάθημα της μουσικής (Economidou Stavrou et al., 2011· Χρυσοστόμου, 2005).

Προτάσεις

Ολοκληρώνοντας, ακολουθούν κάποιες προτάσεις προς συνέχιση του παρόντος εγχειρήματος. Προτείνεται η υλοποίηση μιας παρεμφερούς δράσης σε πιο διευρυμένο χρονικό ορίζοντα, εφόσον η τρέχουσα περιορίστηκε στις πέντε ημέρες. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, είχαν τεθεί δύο μουσικοί στόχοι· η κατανόηση του τονικού ύψους και του ρυθμού, καθώς υπήρχε δισταγμός λόγω του περιορισμένου διαθέσιμου χρόνου. Θα ήταν επομένως προτιμότερη η ένταξη περισσότερων του ενός τραγουδιών προς εκμάθηση, ώστε να προκύψουν πιο αντιπροσωπευτικά στοιχεία, αναφορικά με τη στάση των παιδιών απέναντι στο παραδοσιακό τραγούδι.

Πρόσθετα, μετά την ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας θα ήταν διαφωτιστική μια πιο στοχευμένη συζήτηση με τα νήπια, ώστε να φανερωθούν ξεκάθαρα οι πεποιθήσεις τους για το πώς πλέον αντιλαμβάνονται το παραδοσιακό τραγούδι κι αν υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με την αρχική τους ματιά. Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η διεξαγωγή μιας αντίστοιχης δράσης σε ομάδα παιδιών που εντάσσονται σε παρόμοιο ηλικιακό φάσμα, καθώς συναντάται έλλειψη τους στο πεδίο των εφαρμογών, σε αντίθεση με μελέτες που αφορούν άτομα μεγαλύτερων ηλικιών.

Σε δεύτερο επίπεδο προτείνεται η σύνδεση της ομάδας αναφοράς με την τοπική της παράδοση και κατ' επέκταση με την κοινότητα στην οποία εντάσσεται. Τελευταίο, αλλά όχι ήσσονος σημασίας, σε παρεμφερή δράση συστήνεται η ενδεδειγμένη παρατήρηση των παιδιών με σκοπό να εξαχθούν συγκεκριμένα στοιχεία για καθέναν από τους Τύπους Νοημοσύνης και τον τρόπο έκφρασής τους. Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια εισαγωγική απόπειρα σε αυτόν τον τομέα. Τελικά, αυτό που οφείλουμε να έχουμε πάντα κατά νου σχεδιάζοντας και προετοιμάζοντας μια δράση είναι: «Ως μουσικοπαιδαγωγοί συναντάμε τις διανοητικές ανάγκες όλων των μαθητών στις τάξεις μας;» (Mallonee, 1998, σελ. 41).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Armstrong, T. (1994). Multiple Intelligences: Seven Ways to Approach Curriculum. *Educational Leadership*, 52(3). <https://www.ascd.org/el/articles/multiple-intelligences-seven-ways-to-approach-curriculum>
- Armstrong, T. (2009). *Multiple Intelligences in the Classroom* (3η εκδ.). ASCD
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research Methods in Education* (8η εκδ.). Routledge.
- Crim, C. L., Kennedy, K. D., & Thornton, J. S. (2013). Differentiating for Multiple Intelligences: A Study of Students' Understandings through the Use of Aesthetic Representations. *Issues in Teacher Education*, 22(2), 69-91. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1013808>
- Διονυσίου, Ζ. (2019). Αναπτύσσοντας τη μουσικότητα των παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας μέσα από τη διαπολιτισμική μουσική εκπαίδευση: Το πρωτόκολλο μουσικότητας του προγράμματος MusiChild. Στο Λ. Στάμου (Επιμ.), *Διαλεκτική και Πρωτοπορία στη Μουσική Παιδαγωγική* (σσ. 109-132). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Economidou Stavrou, N., Chrysostomou, S., & Socratous, H. (2011). Music Learning in the Early Years: Interdisciplinary Approaches based on Multiple Intelligences. *Journal for Learning through the Arts*, 7(1), 1-14. <https://doi.org/10.21977/D97110001>

- Economidou Stavrou, N. (2015). Every Learner Counts: Addressing our Learners' Needs in Music Teaching and Learning. In N. Economidou Stavrou & M. Stakelum (Eds.), *Every learner counts: Democracy and Inclusion in Music Education. European Perspectives in Music Education* (pp. 65-80). Helbling Publications.
- Feldman, D. H. (2003). The Creation of Multiple Intelligences Theory: A Study in High-Level Thinking. In R. K. Sawyer, V. J. Steiner, S. Moran, R. J. Stenberg, D. H. Feldman, J. Nakamura & M. Csikszentmihalyi (Eds.), *Creativity and Development* (pp. 139-185). Oxford University Press.
- Fox, D. B. (1991). Music, Development and the Young Child. *Music Educators Journal*, 77(5), 42-46. <https://doi.org/10.2307/3397862>
- Gardner, H. (1993). *Multiple intelligences: The theory in practice*. Basic Books.
- Gardner, H. (1999α). *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*. Basic Books.
- Gardner, H. (1999β). Multiple approaches to understanding. In C. M. Reigeluth (Ed.), *Instructional Design: Theories and models: A new paradigm of instructional theory* (vol.2, pp. 69-90). Lawrence Erlbaum.
- Gardner, H. (1997). *Extraordinary Minds: Portraits Of 4 Exceptional Individuals And An Examination Of Our Own Extraordinariness*. Basic Books.
- Gardner, H. (2006). *Multiple Intelligences: New Horizons in Theory and Practice*. Basic Books.
- Gardner, H. (2011). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books. (Original work published 1983)
- Gardner, H., & Hatch, T. (1989). Multiple intelligences go to school: educational implications of the Theory of Multiple Intelligences. *Educational Researcher*, 18(8), 4-10. <https://doi.org/10.2307/1176460>
- Glesne, C. (2017). *Η Ποιοτική Έρευνα: Οδηγός για νέους επιστήμονες*. Μεταίχμιο.
- Gordon, E. E. (1999). All about Audiation and Music Aptitudes: Edwin E. Gordon discusses using audiation and music aptitudes as teaching tools to allow students to reach their full music potential. *Music Educators Journal*, 86(2), 41-44. <https://doi.org/10.2307/3399589>
- Gordon, E. (2003). *A Music Learning Theory for Newborn and Young Children* (3η εκδ.). GIA Publications.
- Greene, J. C. (2012). Engaging Critical Issues in Social Inquiry by Mixing Methods. *American Behavioral Scientist*, 56(6), 755-773. <https://doi.org/10.1177/0002764211433794>
- Houlahan, M., & Tacka, P. (2015). *Kodály Today: A Cognitive Approach to Elementary Music Education* (2η εκδ.). Oxford University Press.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). Εισαγωγή στην ποιοτική έρευνα. Στο Φ. Ίσαρη, & Μ. Πουρκός, *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας* (σσ. 12-49). <http://hdl.handle.net/11419/5818>
- Κούβαν, Ο. (2016). *Παιδικό σχέδιο: Η γνωστική προσέγγιση*. Gutenberg.
- Κωνσταντακοπούλου, Α. (2013). Η θέση και ο ρόλος του τραγουδιού στην εκπαιδευτική πράξη: Ποιοτική έρευνα στα εγχειρίδια των μαθημάτων της Α' και Β' τάξης του Δημοτικού Σχολείου. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 3, 44-67.
- Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, S. (2014). *Η ανάπτυξη των παιδιών*. Gutenberg
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Sage Publications
- Mallonee, R. (1998). Applying Multiple Intelligence Theory in the Music Classroom. *The Choral Journal*, 38(8), 37-41. <http://www.jstor.org/stable/23552494>
- Moran, S., Kornhaber, M., & Gardner, H. (2006). Orchestrating Multiple Intelligences. *Educational Leadership*, 64(1), 22-27. <https://www.ascd.org/el/articles/orchestrating-multiple-intelligences> .
- Narita, F. M. (2017). Informal learning in action: the domains of music teaching and their pedagogic modes. *Music Education Research*, 19(1), 29-41. <https://doi.org/10.1080/14613808.2015.1095866>
- Ντινόπουλος, Κ. (2007). *Η διδασκαλία της μουσικής των παιδιών ηλικίας 8 έως 10 χρόνων με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και η επίδρασή της στις στάσεις τους σχετικά με την ελληνική μουσική παράδοση*. [Διδακτορική Διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο]. <https://doi.org/10.12681/eadd/14630>
- Παπαθεράποντος- Κωνσταντίνου, Ε. (2016). Η άτυπη μουσική μάθηση σε τυπικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα: μια εκπαιδευτική παρέμβαση στη διδασκαλία κυπριακών παραδοσιακών τραγουδιών σε σχολείο Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης της Κύπρου. Στο Μ. Κοκκίδου, & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης* (σσ. 372-380). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Παπαπαναγιώτου, Ξ. (2006). Η ηλικία και η μουσική εκπαίδευση ως παράγοντες διαμόρφωσης των μουσικών προτιμήσεων Ελλήνων μαθητών. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 3, 5-30.
- Perakaki, E. (2013). Can a music course on Greek Traditional Music change pupils' dispositions? A classroom teacher research project. *Hellenic Journal of Music Education and Culture*, 4(1). <http://hejmec.eu/journal/index.php/HeJMec/article/view/42>

- Pieridou-Skoutella, A. (2011). Greek popular music and the construction of musical identities by Greek-Cypriot school children. In L. Green (Ed.), *Learning, Teaching, and Musical Identity: Voices across Cultures* (pp. 128-141). Indiana University Press.
- Ράπτης, Θ. (2015). *Μουσική παιδαγωγική: μια συστηματική προσέγγιση: με εφαρμογές για την προσχολική ηλικία*. Orpheus.
- Σαρικάκη, Γ. (2009). Διδακτική αξιοποίηση των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης στο μάθημα της μουσικής μέσω ενός τραγουδιού. *Μουσική σε Πρώτη Βαθμίδα*, 7-8, 22-32.
https://mspn.primarymusic.gr/mspn/images/stories/Τευχος_7_8/sarikaki_22-32.pdf
- Σταύρου, Ι. (2004). *Η ελληνική παραδοσιακή μουσική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Ιστορική ανασκόπηση- σημερινή πραγματικότητα*. [Διδακτορική Διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο].
<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/15685#page/1/mode/2up>
- Suzuki, S. (1998). *Shinichi Suzuki: His speeches and essays*. Warner Bros. Publications.
- Τερζοπούλου, Μ. (2007). *Το παιδί και το τραγούδι*. (Ενθετο έντυπο στον δίσκο «Ο κυρ-Βοριάς... και άλλα τραγούδια για παιδιά»). Καλλιτεχνικός Σύλλογος Δημοτικής Μουσικής Δόμνα Σαμίου.
- Uppitis, R. B. (2018). Music and the Arts: As Ubiquitous and Fundamental as the Air we Breathe. In G. E. McPherson & G. F. Welch (Eds.), *Music and Music Education in People's Lives: The Oxford Handbook of Music Education* (vol.1, pp. 430-434). Oxford University Press.
- Φλουρής, Γ. (2006). Η θεωρία των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης και οι διδακτικές της προεκτάσεις. *Επιστήμες Αγωγής* (Θεματικό τχ), 125-154.
- Φλουρής, Γ. (2020). *Πολλαπλή Νοημοσύνη & Εκπαίδευση: Θεωρία, Έρευνες, Εφαρμογές*. Γρηγόρη.
- Φλουρής, Γ., & Μαυρόπουλος, Α. (2012). Διδακτική Εφαρμογή της Θεωρίας της Πολλαπλής Νοημοσύνης για μια Ποιοτική Διδασκαλία. Στο Α. Τριλιανός, Γ. Κουτρομάνος, & Ν. Αλεξόπουλος (Επιμ.), *Η Ποιότητα στην Εκπαίδευση: Τάσεις και Προοπτικές*. (σσ. 356-368). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Χρυσοστόμου, Σ. (2005). *Η μουσική στην εκπαίδευση: Το δίλημμα της διεπιστημονικότητας*. Panas Music.
- Wolffebuttel, C. (2021). Music education and folk music. *International Journal of Social Science Studies*, 9(1), 64-70. <https://doi.org/10.11114/ijsss.v9i1.5114>